УДК 378.147

DOI 10.18372/2786-5487.1.17721

Кофанова Олена

доктор педагогічних наук, кандидат хімічних наук, професор,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,

м. Київ, Україна

alexina555@gmail.com

Кофанов Олексій

кандидат економічних наук, кандидат технічних наук, старший викладач,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,

м. Київ, Україна

aleckof@gmail.com

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ-ДОСЛІДНИКІВ У ТЕХНІЧНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. *У статті розглядаються основні шляхи удосконалення й розвитку педагогічної майстерності викладачів-дослідників у технічному закладі вищої освіти. Зокрема, йдеться про стадії педагогічної майстерності викладача, формування його особистісних якостей, умови становлення і саморозвитку.*

Ключові слова: *вища технічна школа, педагогічна майстерність, компетентність, викладач-дослідник.*

Annotation. *The article deals with different ways of improving and developing the pedagogical skills of teachers-researchers in a technical higher education institution. In particular, the stages of a teacher's pedagogical mastery, the formation*

of the teacher's personal qualities, as well as conditions of the teacher's formation and self-development were considered.

Key words: *higher education institution, pedagogical mastery, competence, teacher-researcher.*

Вступ. Однією з умов якісної підготовки фахівців у вищій технічній школі (ВТШ) є підвищення рівня педагогічної майстерності (ПМ) викладачів, набуття ними необхідних компетентностей, у тому числі і дослідницьких, особистісних якостей педагога тощо. Отже, дослідження шляхів формування педагогічної майстерності майбутніх викладачів технічних закладів вищої освіти є актуальним й важливим завданням.

Аналіз останніх досліджень. І у нашій країні, і у країнах ЄС немає єдиної централізованої системи критеріїв для оцінювання педагогічної діяльності викладачів вищої школи. І одним з індикаторів якості освіти, який було введено в європейському освітньо-науковому просторі, є компетенція (компетентність), що складається із «...професійних знань, умінь, способів і технік фахової діяльності, сукупності установок та орієнтацій, набутого досвіду, що дає змогу викладачеві досягати високих освітніх результатів» [1, с. 7]. Отже, проблема вивчення сукупності компетенцій педагога залишається предметом досліджень багатьох учених.

Оскільки в сучасній науковій літературі немає якогось стандартизованого трактування таких термінів, як «компетенція» і «компетентність», то ми під «компетентністю» викладача ВТШ будемо розуміти здатність і готовність фахівця до професійних дій, що ґрунтуються на набутих ним знаннях, уміннях і досвіді, ціннісних ставленнях, мотивації, здатності до самонавчання та саморозвитку [2 - 4].

Ураховуючи, що компетентнісний підхід вважається інноваційним у сучасній педагогіці і таким, що має міждисциплінарний, системний та особистісно-діяльнісний характер, здатний підсилювати практичну складову освіти, підкреслюючи роль умінь реалізації знань на практиці, то підвищення

ПМ викладачів ВТШ будемо розглядати саме з позицій компетентнісного підходу, звертаючи особливу увагу на формування у педагогічних працівників стійких дослідницьких компетентностей.

Оскільки педагогічну діяльність вчені характеризують як індивідуально-особистісну активність учасників педагогічного (освітнього) процесу, то практично неможливо зустріти педагогів, які мали б однаковий педагогічний стиль, однаковий рівень ПМ. Загальновідомо, що проведення занять з певної дисципліни і навіть підготовка до неї навчально-методичних матеріалів це лише незначна частина роботи викладача, причому, саме та робота, яку можна і побачити, і навіть швидко оцінити.

Проте залишається значна кількість інших складових ПМ і діяльності викладача. Сюди, зокрема, відносимо і відбір навчального матеріалу, і планування освітнього процесу, і узагальнення попереднього педагогічного досвіду (історичний аспект), і підготовку ситуаційних практичних завдань, і організацію лабораторних та/або комп'ютерних практикумів, а також розробку методів контролю і діагностики знань і вмінь здобувачів, у тому числі й створення валідних тестових завдань з курсу.

Мета статті – розкрити шляхи розвитку педагогічної майстерності викладачів-дослідників у технічному закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. На думку фахівців-педагогів, ефективною називають таку педагогічну діяльність, яка демонструє не тільки знання матеріалу з дисципліни, педагогічні вміння й навички викладача тощо, а й впевненість у своїх педагогічних здібностях і прагнення до педагогічного успіху [2 - 4]. Зокрема, відомий американський педагог-психолог David C. Berliner як окремі рівні професіоналізму викладача виокремлює 5 основних ступенів розвитку його ПМ, а саме:

– Novice (новачок);

– Advanced Beginner (просунутий новачок);

– Competent (компетентний виконавець);

– Professional (професіонал);

– Expert (експерт) [5].

Розглянемо ці ступені розвитку ПМ викладача детальніше. Наприклад, Novice - це стадія накопичення досвіду. Викладач на цій стадії намагається вбирати у себе попередній педагогічний досвід, вчитися застосовувати певні перевірені на практиці правила.

Advanced Beginner вже має певні знання і вміння, він/вона розуміє, коли треба гнучкіше підходити до освітнього процесу, враховувати індивідуальні освітні траєкторії здобувачів. Advanced Beginner здатний експериментувати, вносить у педагогічну діяльність щось нове, те, що ґрунтується на його особистому досвіді, знаннях і вміннях.

Competent вже не тільки здатний самостійно приймати рішення щодо навчального процесу, якісно планувати освітню діяльність, а й ставити перед собою цілі й успішно досягати їх. У свою чергу, Professional, на думку David C. Berliner, відрізняється розвиненим «інтуїтивним відчуттям» педагогічної ситуації, він може більш-менш точно передбачати події, прогнозувати розвиток навчальної ситуації.

І викладач найвищої стадії педагогічної майстерності – Expert – характеризується раціональністю і органічною природністю своїх вчинків, точно знає, що, де і коли треба зробити, аби досягти педагогічного успіху, мотивувати здобувачів до навчання.

Отже, узагальнюючи досвід вчених-науковців, ПМ будемо тлумачити як найвищий рівень педагогічної діяльності, що виявляється у творчості викладача, постійному вдосконаленні мистецтва навчання, виховання й розвитку людини. І при цьому як основні критерії ПМ можна назвати: гуманність, науковість, педагогічну доцільність, результативність, демократичність, творчість (креативність) та оригінальність [2; 6].

Отже, як можна побачити, необхідними умовами розвитку ПМ викладача є його гуманістична позиція, а також професійно значущі особистісні якості. Тобто не тільки професійні знання і вміння є проявами ПМ, але й сукупність властивостей особистості педагога, його життєвий досвід і громадянська

позиція. Зокрема, творчий рівень розвитку є найвищим у ПМ. Викладач при цьому активно й творчо підходить до освітнього процесу, є одночасно і дослідником, і ініціатором новітніх ідей, методів, технологій тощо. Викладач комплексно підходить до вирішення проблемних ситуацій; бачить проблему в цілому; вміє зосереджуватися на головному; виокремлювати найважливіші чинники впливу на освітній процес. Саме на цьому етапі виявляється індивідуальний стиль ПМ викладача.

Ми згодні з дослідницями Т. Полухтович та О. Каленюк [7], які вважають, що для ПМ викладача важливими є такі якості, як особистісна зацікавленість у освітній діяльності, мотивація, відповідальність, здатність до творчих педагогічних новацій. Сучасний викладач готовий набувати новий досвід, впроваджувати прогресивні технології, створювати авторські курси і методичні матеріали до них.

Отже, ПМ – багатомірне поняття, яке має чітко означену структуру і проходить певну траєкторію розвитку. Розглянемо деякі основні складові ПМ викладача-дослідника:

– професійна компетентність (зокрема, знання основ педагогіки, психології, логіки тощо; принципів, форм і методів навчання; змісту навчального матеріалу дисципліни; індивідуальних особливостей здобувачів; уміння спілкуватися, викладати навчальний матеріал у зрозумілій і доступній формі, обґрунтовано вести дискусію; активно використовувати підручники, посібники, наочні матеріали тощо, технічні засоби навчання; оцінювати знання і вміння здобувачів, мати навички усного мовлення);

– особисті якості (це, зокрема, науковий світогляд, власний досвід і ерудиція викладача, емоційна стійкість, витримка, наполегливість, терплячість і доброзичливість);

– педагогічна техніка (наприклад, комплекс умінь і навичок для досягнення оптимальних результатів навчання здобувачів – виправдана міміка, необхідні жести, техніка і культура усного мовлення, педагогічного спілкування тощо, вміння контролювати власні емоції);

– педагогічний такт – уміння обирати правильний тон і відповідний стиль спілкування із здобувачами, колегами, керівництвом тощо;

– педагогічна творчість, зокрема, уміння ефективно застосовувати у освітньому процесі різноманітні форми і методи педагогічного впливу на здобувачів, підбирати найбільш доцільні їх комбінації;

– гуманістична спрямованість викладача – ідеали, цілі, ціннісні орієнтації особистості тощо;

– культура мовлення (зокрема, уміння доступно й образно висловлювати свої думки, доводити навчальний матеріал до здобувачів);

– педагогічні здібності, тобто ті якості особистості викладача, які зумовлюють рівень його ПМ і, відповідно, успішність у педагогічній діяльності [2 - 4; 6, 8].

Ми згодні з підходом відомих дослідників професіоналізму D. Hargreaves і M. Fullan, які у свій час запропонували такі підходи до підвищення рівня ПМ педагога:

– розвиток професійних знань;

– розвиток особистісно-значущих якостей і

– розвиток особистості викладача у навчальному середовищі [9].

Отже, як можна побачити, вимоги до сучасного викладача ВТШ складаються одночасно з традиційних і специфічних вимог; тобто таких, які притаманні роботі викладача у сучасному полікультурному освітньому середовищі (СПОС).

Щодо традиційних вимог до викладача, то відзначимо, наприклад, такі, як:

– організаторські здатності (зокрема, планування і управління роботою здобувачів);

– дидактичні – вміння відібрати зміст навчального матеріалу з дисципліни; доступне викладення матеріалу; стимулювання розвитку пізнавальних інтересів здобувачів; мотивування їх до навчання тощо;

– перцептивні – ті, що виявляються в умінні об’єктивно оцінювати емоційний стан здобувачів, виявляти особливості їх психічного стану;

– комунікативні – вміння спілкування з учнями, з колегами, керівниками тощо;

– сугестивні (емоційно-вольовий вплив на здобувачів);

– дослідні (наприклад, вміння пізнавати і об’єктивно оцінювати педагогічні ситуації і процеси, у тому числі й проблемного характеру);

– науково-пізнавальні – здатність засвоювати нові наукові знання в обраній галузі знань;

– предметні (професійні знання з певної навчальної дисципліни) [2 - 4; 6; 10].

Проте, у сучасному діджиталізованому світі вимоги до викладача вищої школи, особливо технічного профілю, значно трансформуються. На заміну традиційному навчанню прийшло цифрове, дистанційне; значно змінилась й ситуація в країні. Відповідно, значних трансформацій набула педагогічна техніка викладача, підвищилась роль самостійної роботи здобувачів.

У той самий час, формуються нові, специфічні вимоги до особистості педагога, які є вкрай необхідними при роботі у СПОС. Необхідним стає розвиток компетентностей і ПМ викладача, причому, як в області інформаційних технологій, так і в сфері педагогіки сучасних інформаційно-освітніх середовищ. Саме за цими напрямками розробляються сучасні практико орієнтовані моделі викладача і студента, а на їх базі – відповідні навчальні програми і плани з загальноосвітніх дисциплін і спецкурсів [2; 3; 6].

Отже, СПОС визначає й нову роль викладача технічного закладу вищої освіти, і оновлені функції, серед яких, наприклад:

– координування навчально-виховного процесу;

– коригування змісту дисципліни, яка викладається;

– допомога здобувачам у розробці їх індивідуальних навчальних планів і освітніх траєкторій;

– керування навчальними і науково-дослідницькими проєктами здобувачів вищої освіти тощо.

При цьому і основні традиційні функції викладача зберігаються у тій чи іншій мірі. Це, наприклад, підготовка до лекційних, практичних і лабораторних занять, комп'ютерних практикумів; написання підручників і навчальних посібників, методичних рекомендацій тощо; формування завдань для практичних і семінарських занять; розробка тестів; створення й впровадження в освітній процес лабораторних та/або комп'ютерних практикумів; розробка матеріалів для самостійної роботи здобувачів.

Не менш важливим напрямком діяльності викладача є й удосконалення форм і методів навчання; застосування новітніх освітніх технологій; моніторинг освітньої діяльності здобувачів; організація досліджень з актуальних наукових проблем сучасності, у тому числі й науково-дослідної роботи здобувачів, аспірантів, докторантів тощо.

Висновки. Таким чином, професійне становлення викладача-дослідника базується не лише на власному досвіді людини, але й спрямоване у майбутнє, формуючи творчу особистість фахівця-педагога. При цьому процеси становлення і розвитку ПМ викладача нерозривно пов'язані з процесами його професійного самовизначення й саморозвитку. Необхідними умовами розвитку ПМ викладача стають не тільки професійно значущі особистісні якості, а й його гуманістична та громадянська позиції. Викладач одночасно є і дослідником, і ініціатором новітніх ідей, методів, технологій тощо; важливими складовими ПМ є особистісна зацікавленість викладача у освітній діяльності, його мотивація, відповідальність і здатність до впровадження творчих педагогічних новацій.

Список використаних джерел

1. Компетенції викладачів вищої школи в добу змін: діагностика та аналітика (за результатами дослідження в Київському університеті імені Бориса Грінченка) / Хоружа Л., Братко М., Котенко О., Мельниченко О., Прошкін В.; [за наук. ред. д-ра пед. наук, професора Л. Хоружої]. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2018. 92 с.

2. Старостіна О. Професійна майстерність у системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів в Англії та Україні: монографія / за заг. ред. А. В. Семенової. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2015. 154 с.

3. Отич О. М. Основи педагогічної майстерності викладача професійної школи: підручник. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2014. 208 с.

4. Kofanova O. Modeling of the chemical process of training the students-environmentalists in the context of the education for sustainable development [in Globalisation and regional environment protection. Technique, technology, ecology] / T. Noch, W. Mikołajczewska, A. Wesołowska (ed.). Wydawnictwo Gdańskiej Szkoły Wyższej, Gdańsk, 2016. P. 85 - 97.

5. Berliner D. C., Calfee R. C. Handbook of Educational Psychology; 1st ed. New York: Macmillan, 1996. 1082 p.

6. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача: навч. посіб. Х.: Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.

7. Полухтович Т., Каленюк О. Творча індивідуальність викладача. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2022. Вип 54. т. 2. С. 262 - 266.

8. Ціпан Т. С. Професійна компетентність сучасного вчителя. *Інноватика у вихованні.* 2016. Вип. 3. С. 174–181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2016_3_22 (дата звернення: 10.02.2023).

9. Hargreaves D., Fullan M. Understanding Teacher Development. London: Cassell, 1992. 234 p.

10. Яковенко О. І. Розвиток методичної компетентності викладача ЗВО як науково-педагогічна проблема. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2022. Вип. 86. С. 221 - 227.